

A black and white photograph of an elderly woman with dark hair, looking down at an open book. She is in a church, with large arched windows visible in the background. The lighting is soft, coming from the windows. The woman's face shows signs of age and wear.

Liao I-wu

**BŮH JE
RUDÝ**

ROZHOVORY
S ČÍNSKÝMI KŘEŠŤANY

Bůh je rudý

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.mf.cz
www.albatrosmedia.cz

Liao I-wu

Bůh je rudý – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

BŮH JE RUDÝ

ROZHOVORY
S ČÍNSKÝMI KŘESŤANY

Liao I-wu

BŮH JE RUDÝ

ROZHOVORY
S ČÍNSKÝMI KŘESŤANY

mladá fronta

Obálka ČTK / AP / Greg Baker
Copyright © Liao I-wu, 2026
Translation © Denis Molčanov, 2026

ISBN tištěné verze 978-80-204-6611-2
ISBN e-knihy 978-80-204-6616-7 (1. zveřejnění, 2026) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-204-6617-4 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)
ISBN e-knihy 978-80-204-6612-9 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)

Modleme se za Čínu.

Modleme se za Čínu trpící.

Modleme se za Čínu trpící a věřící.

Modleme se za osamělé pastýře, kteří rozsévají víru.

*Hospodine, požehnej těm, kdo se narodili v Americe, Číně i Evropě,
v Jün-nanu, Kuej-čou, Sečuánu, a také tomu, kdo přišel na tento svět
na břehu Pacifiku a kus ho taky prošel, než se usadil u řeky Zlatých písků,
kde jej nakonec pohřbili. Navěky spočinul právě tady, pod našima nohama,
spolu s našimi předky, s našimi mýty, příběhy a historií, se vším tím
nekonečným utrpením.*

Amen.

HORSKÉ PĚŠINY JSOU RUDÉ

Hroudy ztvrdlého bláta pod nohama jsou tady zabarveny doruda, ve slunci se třpytí jak nasáklé čerstvou krví.

Tu větu jsem si zapsal do deníku v roce 2004.

Na podzim jsem opět ztratil domov i rodinu a ocitl se na dlažbě. A tak jsem sebral svých pět švestek a z rodného Sečuánu jsem se vydal ještě dál na jih, do Jün-nanu.

Když jsem vyjel ze sečuánské kotliny, ocelové mraky se rozestoupily, deka se zvedla. Oprášil jsem si svůj vypelichaný kožich a slunci labužnický vystavil pohublé břicho. Až když jsem se řádně prohřál a trochu pookřál, vrátil jsem se do svých starých kolejí: za pár šupů jsem znovu hrál po ulicích a hospodách, znovu se pustil do zaznamenávání svědectví lidí, jejichž hlas nikoho nezajímá, do psaní rozhovorů se spodinou. Dny strávené na ulici přecházely ve zběsilém sledu v alkoholový opar noci. Byla to šílená jízda, která mě jednou nad ránem dovedla v tak bídém stavu na ochoz jakéhosi starého stavení, že jsem to neustál, sletěl ze schodů a tvrdě přistál na kamené dlažbě dvorce Nasijů. Šeredně jsem si potloukl ramena a obličej.

Měl jsem obrovské štěstí, že jsem tehdy přišel pouze o další smutný příběh, vykouril se mi tehdy ze zastřené paměti a zmizel v nenávratnu.

Možná mají pravdu všichni ti, kteří o mně tvrdí, že nejsem nic než ožrala, toulavý čokl. Ale umím hrát na bambusovou fujaru a zpívat,

a tak se čas od času moje písne někomu zalíbí. Když jsem pod parou, vypadám ještě k tomu jako skutečný blázen a blázna se čas od času někomu zželí. Jen bůh ví, proč jsem ještě nepřišel o rozum, že jsem plně při smyslech a všechno, co na svých cestách vidím, vyslechnu a zažívám, zaznamenávám věrně a s upřímným pochopením pro člověka.

Dlouho jsem se jihem potloukal jen tak nazdařbůh, daleko od Pekingu a Čcheng-tu, daleko od svých intelektuálních přátel. Nebýt toho, že jsem musel odevzdávat rukopisy, protože jsem si potřeboval občas vydělat nějaký ten peníz, patrně bych se rozloučil i s internetovým spojením s bývalým světem. Mými novými kumpány se stali námezdní dělníci, tuláci, žebráci, holky ulice, taky věčný petent, malomocný, švindlíři a podfukáři, dokonce i fízl, kterého na mě nasadili. S každým, kdo se se mnou byl ochotný ožrat, jsem se pobratřil. Jün-nanské fízly jsem měl docela rád. Mnohým z nich v žilách kolovala krev předků z jiných národností, nikdy se neodmítli napít, a když se napili, tak festovně. Když pak ztěžklým jazykem blábolili o důležitosti socialistického pořádku, já se jen smál a společně jsme tam kopli dalšího panáka. To fízlové jinde měli ve zvyku opíjet druhé, zatímco sami všechno bedlivě sledovali a čekali jen na to, aby mohli ožralu přistihnout při podvratných řečech nebo vyzrazení kdovíjakého protistátního tajemství.

Až jednoho dne mi ten starouš na nebesích poslal do cesty doktora Suna, dobrého křesťana, snad se už na to mé bezbřehé opilectví nemohl dívat. Doktor Sun se mě nepokoušel vyléčit slovem Božím, jen se mi podíval do očí a prostě povídá: Deset let kurýruju po horách, víš, kolik jsem toho za tu dobu vyslechl? Co říkáš, Weji (což je moje přezdívka), když seš ten spisovatel, měl bys o nějakéj příběh zájem?

Jasně že jsem měl! Vždyť trudným lidským příběhům jsem věnoval půlku života!

Slovo dalo slovo a my se vydali na cestu.

Z Li-ťiangu jsme to vzali zpátky do Kchun-mingu a odtud přes okres Fu-min a Lu-čchuan po cestách necestách dál do hor. Když jsme dorazili do městečka Sa-jing-pchan, kde se ulicemi proháněli koně, muly, ovce i psi a vířili oblaka prachu, na holém hřebenu nad městem se rozprostírala chátrající budova teologického semináře ze čtyřicátých let a já si říkal, že jsme určitě u cíle.

Ale doktor Sun zavrtěl hlavou a putovali jsme dál.

Většinu času jsme trávili na horských cestách. Svezli jsme se snad vším, co jelo kolem a co nás bylo ochotno naložit: osobákem, nákladákem, dodávkou i malotraktorem. Pak jsme museli už jen pěšky. Po dlouhých hodinách chůze, když jsme zdolali několik hřebců, jsme zpocení a vyčerpaní došli do sedla, kde se ukrýval nenápadný domek z lepenice. Zaklepali jsme na dveře, a jen co se otevřely, vyvalila se lavina neuvěřitelných životních osudů. Příběhy bezútěšné, bolestné, hloupé a tíživé tak, že člověku až vyrážely dech. O ženě, u níž se objevilo podezření na malomocenství, a tak se všichni usnesli, že ji upálí na hranici. O chlápku, se kterým to jednoho dne zničehonic seklo, a tak ho chlapi půl dne táhli přes kopce k nejbližší silnici, kde jim konečně kdosi zastavil a vzal je autem do města k doktorovi, ale stejně nedojeli včas, v půlce té strastiplné cesty plné výmolů z toho nebožáka nakonec vytráslí duši. Taky o klučinkovi, jemuž zastřelili tátu a pak si vzali na mušku i jeho. A ten kluk potom s tátovou mrtvolou prchal několik dnů a nocí po rudých horských stezkách, sám celý rudý od tátovy krve.

Zdejší půda má vysoký podíl železa, není divu, že se Jün-nanu říká rudá náhorní planina. Ví ale někdo s jistotou, co to přízvisko skutečně znamená? Jsou zdejší horské pěšiny rudé od slunce a železa, anebo mají barvu prolité krve?

Utrpení je tu tak tíživé a tak všudypřítomné, že jediné, čeho se člověk může chytit, je jen ten Ježíš.

Jednoho odpoledne na samém sklonku roku 2005, myslím, že to bylo 30. prosince, jsme došli do iské vesnice Ce-chej, kde jsem

vyzpovídal věhlasného staršinu Čang Jing-žunga. Téměř slepému starci vyzařovalo z očí tolik lásky a soucitu, že jsem si okamžitě vzpomněl na svého otce, který se již odebral do nebeského království. Ctihodný Čang mi klidným hlasem vyprávěl svůj příběh a pokaždé, když se dostal k místu, kde jen tak utekl hrobníkovi z lopaty, nezapomněl dodat: „Bohu díky.“

Vyprávěl, že všechno začalo zhruba před sto padesáti lety, kdy v Londýně založili evangelickou misii China Inland Mission a vyslali desítku pastorů nejdříve do Šanghaje. Pak u čínských břehů přistávali další a další misionáři ze Západu a vydávali se stále hlouběji do vnitrozemí, aby šířili evangelium. Mnozí z nich se domů nikdy nevrátili, jejich kosti tu zůstaly, rozpadly se v prach a smísily se s čínskou hlínou. A tak křesťanská víra v Číně zakořenila a předává se po generace dál. Čangův otec patřil ke generaci prvních místních učedníků západního misionáře, netrvalo dlouho a celý rod se obrátil na víru. Mladého Jing-žunga poslali studovat do Jihozápadního semináře, sotva ale obřadně převzal z rukou misionáře svoji kleriku a stal se oficiální součástí duchovního sboru, moci se chopili komunisti a započala nová éra.

Příchod ateismu a předsedy Maa narušil klidné venkovské pořádky. Miliony vystudovaných, vzdělaných lidí zabili nebo poslali na převýchovu a do vězení, mezi nimi spoustu věřících. Stejný příběh jsem v různých podobách slýchal téměř ve všech rodinách. Snad v každé vesnici, kterou jsem prošel a kde jsem zapisoval životní příběhy z jünnanských hor, měli děda či praděda, který se pod vedením západního misionáře obrátil na křesťanství. Jenže pak si procházeli peklem diktatury, kdy víra přežívá jen v podzemí.

Také manželé Čangovi si útrpně nesli svůj kříž až do stáří, mnoho šrámů utržili a své životní břímě ponесou, dokud jejich svíce nedohoří, dokud se za zpěvu rekviem neodeberou na onen svět. Jejich synové a vnuci jsou všichni pokřtěni. Je to obvyklý příběh místních rodin, který započal příchodem misionáře ze Západu. Odkud že to

přišli? Z Anglie, Německa nebo z Francie? Z Kanady či Ameriky? Z Austrálie nebo Nového Zélandu? Tady v Jün-nanu to přestává být důležité, hlavní je, že sem z dále přinesli slovo Boží, které dalo vzniknout tolika příběhům víry, jež zažívaly místní rodiny.

I dnes je tu praktikování křesťanství, které se nechce vzdát komunistům a jejich ateismu, protiprávní. Kříž ovšem září dál, prý už dnes v Číně žije více než sedmdesát milionů křesťanů.

Ctihodný osmdesátník Čang Jing-žung se podobně jako devadesátiletý pastor Jüan Siang-čchen již odebral do nebeského království, naštěstí jsem s oběma stihl ještě před jejich poslední cestou udělat rozhovor. Připojili se k faráři Čang Žun-enovi, otci Čang Kang-imu a pastrovi Wang Č'-mingovi, kteří jsou v nebeském království už nějaký čas. (Poslední jmenovaný má jako jeden z deseti největších křesťanských mučedníků dvacátého století svou sochu na západním průčelí Westminsterského opatství.) Vlastně mnozí z té spodiny, jejichž více než tři stovky příběhů jsem zaznamenal, jsou už v Pánu. Životy mizí, dějiny jdou dál, ale záznamy, ty střípky paměti zapsané mou rukou, ty zůstanou.

Nositel Nobelovy ceny za mír Liou Siao-po mě vždycky povzbuzoval, ať nepřestávám „tančit s mrtvými dušemi“, a tak tančím, tančím dál, ale smutně, osaměle a velmi zoufale. Jen věčné světlo věřících předků mě dokáže odradit od občasné touhy to své opilecké živoření ukončit vlastní rukou.

Přináší kříž lidem klid a mír? Je jako buddhismus a taoismus, pomáhá člověku snášet tíhu žití? Od křesťanů z města slyšíte, že je třeba „nastavit druhou tvář“, omlouvají tím ale svou slabost a strach z despotické moci. Modlit se, či nemodlit za popravčí, to dilema zaměstnává i čínské intelektuály. Jednou jsem tu otázku položil stoleté řeholní sestře, která se mimochodem stále těší dobrému zdraví, a ta se rozhořčila: Modlit se za ně? V žádném případě! Zeptal jsem se proč a ona zadupala nožkami: Všecko nám sebrali, dřív nám patřilo tolik pozemků za branami, tam, co je střední škola, taky půlka Lidové

třídy, to všechno patřilo farnosti! A dodneška nic nevrátili! Ale já oči nezavřu, dokud to nevrátí! Nezavřu!

Spravedlivý hněv ji drží při životě. Vida, jak dokáže člověku zajistit dlouhověkost, to je, panečku, pěkný výsměch učení našich předků, kteří hlásali, že k dlouhověkosti vede cesta kultivace ducha. A byla to právě tato řeholnice, která, když skončila kulturní revoluce a komunisti obnovili náboženskou správu, tak dlouho chodila před místní ústřední výbor „orodovat“, osmadvacet dní držela hladovku, udělala jim takový skandál a pozdvižení, až museli soudruzi činitelé ustoupit a vrátit kongregaci aspoň ten kostel.

Tato kniha je můj hold Bohu a všem nešťastníkům, kteří za svou víru trpěli a trpí. Sám jsem hříšník, přiznávám, že nevedu zrovna spořádaný život, až příliš často páchám nepravostí, obávám se, že na odpuštění nemám nárok. Možná ale právě proto chci věřit v to, co nás přesahuje, v nějakou Boží spravedlnost. A vás, čtenáře, prosím, abyste pro mé prohřešky ubohého pisálka neodvraceli svůj zrak od „tepu dějin“.

Tam na horských pěšinách chladného Jün-nanu je Bůh rudý. Vidíte ho za motajícím se opilcem, stojí za těmi, kdo přežili nejružnější neštěstí, za svědky lidských tragédií, za beránkem sluncem zlatě rozzářeným, co poskakuje po horách.

9. listopadu 2010, Sečuán, Čcheng-tu

HŘBITOV MISIONÁŘŮ

Kolem poledne jsme zmordovaní cestou dorazili s matkou do Ta-li a ubytovali se ve starém venkovské dvorci, který si na úpatí hory Cchang pronajímal avantgardní básník Je Fu. Psal se třetí srpen léta Páně dvoutisícího devátého.

Básník byl tou dobou na cestách, a zatímco byl pryč, o usedlost se mu staral buddhistický mnich jménem Ce Jü, věčně vysmátý tlouštík s kulatým břichem, trojitou bradou a zvrásněnou tučnou kůží na zátylku. Vypadal úplně jako Maitréja, což jsem mu taky hned řekl. Očividně jsem ho potěšil, vždyť přirovnání k Buddhovi budoucnosti je už nějaká pocta, a že bylo poledne, vzal nás na přivítanou dolů do vsi na oběd.

Seděli jsme v muslimské restauraci pod obrazem pouti do Mekky, vyhladovělí jsme si naporoučeli hovězí a skopové, náš Maitréja zase čistě zeleninové pokrmy, a než byla uvítací hostina u konce, dozvěděli jsme se spousty zajímavostí. Například že devěťadvacetiletý Ce Jü je v Ta-li a okolí jediným signatářem Charty 08, za což si okamžitě získal můj respekt. Podle jeho slov se buddhismus bez demokracie neobejde, kdyby prý byl Buddha mezi námi, taky by dal zabásnutému Liou Siao-poovi velký palec nahoru. Tou představou mě rozesmál.

Ce Jü nás taky trochu zasvětil do zdejšího místopisu. V tomhle starobylém městečku schouleném mezi horami a mořem, které na

délku i na šířku nepřesáhne dva tři kilometry a v němž nežije více než dvě stě tři sta tisíc obyvatel, se to jen hemží nebývalým počtem svatyní a chrámů, kteréžto tmářství lze prý vysvětlit divoce bujícím porostem marihuany v jeho okolí. Nacházejí se tu chrámy místního etnika Paj navštěvované tisícovkou věřících, chrámy zasvěcené rozličným božstvům od Dračího krále Východního moře a Královny matky západu po císaře a slavné generály starověku, o nichž se píše v *Knize vrchních písařů*. Dále tu mají mešity a buddhistické svatyně a pak taky protestantskou modlitebnu a katolický kostel. Přežívají tu i zakázané domácí církve a extrémističtější sekty, jako je například baha'í, a i těm se tu v přítmí hlubokých krovů daří, i ty jako termity nahlodávají základy ateistické komunistické říše.

Snad právě toto podhoubí dalo vyrůst člověku, jako byl náš Maitréja, který nám při procházce městem svěřil proroctví, jež už dlouho koluje nejen v Jün-nanu a které praví, že v roce 2013 vystoupí Buddha budoucnosti – ano, bude to právě Maitréja, kdo vyjde první branou v podnebesí a sestoupí z Hory kohoutího pařátu, aby probudil lid a ukončil vládu diktatury. Matně si vzpomínám, že i můj soused Čang přišel s podobným proroctvím, které mu při svých cestách po Jün-nanu svěřil mayský šaman. A nádavkem dodal druhou část předpovědi pro nové tisíciletí: Křiví paty nevytáhnou, rovnými zaplní se zem, nebe stane se pokrývkou, země bude jim ložem, ženy ve sňatek nevstoupí, muži zůstanou svobodní. Ujistil jsem Ce Jüho, že i já velmi vítám příchod břichatého arhata, který sestoupí z výšin k nám do hemžení lidského světa, a těším se na něj. Má slova ho očividně povzbudila, neboť hned vzápětí prohlásil, že oním arhatem může být kdokoli, já i on, čokl nebo brouk, Bůh Otec i Syn, dalajláma nebo Mohamed, smutek, soucit, radost i vzduch. Ať ta nebo ta víra, až si budou všechna náboženství rovna, to teprve bude Buddhovo dílo.

„Tys pil,“ zapochyboval jsem na chvíli, ale Ce Jü zavrtěl hlavou, prý jak by si mohl dovolit pít za jasného bílého dne, když, tak až pod rouškou noci, to si můžem nacpat panděro, prolít hrdlo kořalou

a vést podvratné řeči o demokracii. Já měl ale jiné plány, měl jsem záľusk na rozhovor. Dobrá tedy, opáčil Ce Jü, zavedu tě za představeným kláštera Wu-wej, co ty na to? Taoista se mi ale nehodil. Tak když ne taoista, co teda něco protestantskýho? Přesně to bych potřeboval. Ce Jü se plácl do stehén, bezva, tak to bychom měli, pár kilometrů za jižní bránou je hřbitov misionářů.

Nejraději bych vyrazil hned, aspoň jsme ale měli plán – konečně se podívám na hřbitov.

Než bys ale řekl švec, utekly tři dny, než se nám podařilo vyrazit. Ce Jümovi se očividně nikam nechtělo, brblal něco o zatraceném slunci, co pálí rok od roku víc, sepal ruce a žádal všechny buddhistické svaté o ochranu před zlými silami: musel jsem ho ze vrat téměř vyvléct.

Konečně jsme pochodovali jeden za druhým, dolů k úpatí vedla jen kozí stezička. Až v místech, kde stezka protínala silnici, jsme se konečně zastavili v chladivém stínu staré městské hradby, setřeli pot z čela a já měl chvíľku na to, rozhlédnout se po krajině. Hora Cchang před námi trůnila rozprostřená jako kyprá selka zvoucí svým úrodným klínem, z něhož nezadržitelně prýštila vláha napájející tento bohem zapomenutý kraj a nás, toho času dvě zrnka rýže na něm.

U městské brány jsme spolu s nespočtem Pajů nasedli na autobus a nechali se asi deset kilometrů svézt. Ce Jü mi bezelstně nabídl, že cestou nahoru zastavíme v knihovně Na úpatí. Byl to pajský dvorec, dříve možná náboženské zařízení s honosnou branou, která se vypínala do oblak, po obou stranách umělá jezírka, každý dvůr se dvěma vchody a východy. Domorodé servírky se zde míhaly zářící jako jar-ní květy. Co se týče pana ředitele, to byl velmi starý muž prošedivělý jak podzimní déšť. Ce Jü se nás snažil stůj co stůj sblížit, takže nám nezbyvalo než si sednout a sledovat, jak místní děvčata s malíčky vytrčenými do vzduchu předvádějí čajový obřad. Vzápětí se rozezněly skřipky, flétna a třístrunná viola v doprovodu venkovských popěvků, nejdříve pronikavých jako zvuk trhajícího se hedvábí, pak

najednou lehkých a zpívaných unisono, takže mě uvedly do stavu kontrarevolucionáře sedícího na žhavém uhlí.

Vymluvil jsem se na potřebu a zmizel pryč. Dlouho jsem se procházel kolem rybníčků. V samém středu stál velký balvan pokrytý vytesanými znaky, pan ředitel se mi sám od sebe jal vyprávět jeho příběh:

„Kdysi dávno to byla koza nebo prase. Mnoho kamenů pokrývajících horské svahy byly kozy nebo prasata, jenže milosrdná Kuan-jin je jednou probudila a zahnila. Když přebrodivly jezero Er-chaj z východu na západ, dorazily sem, aby přinesly štěstí vesničanům národa Paj. Opravdu je to náhoda, když se ďáblové ukryjí ve vesnici a uprostřed noci zakokrhají, čímž donutí všechny kohouty ve vesnici také zakokrhát, takže probudí další tisíce kohoutů ve vsích po okolí, následkem čehož vesničané uprostřed noci vstanou z pelehů a vydají se na svá políčka? Když byl plán milosrdné Kuan-jin zmařen, nezbylo jí než se nenápadně vytratit, a tehdy se všechna zvířata, zbavena kouzla učení, rozutekla do všech stran a stala se kameny na hoře Cchang.“

„Proto vznikla i tato knihovna?“

Ředitel přitakal a povzdechl si, protože lidé z města si mnoho těchto nádherných balvanů, co jich je po okolí, odvázejí s sebou. Dokonce i tento „Kuan-jinin kámen“ se stal svědkem ústní pajské tradice pouze díky opětovným ředitelovým zásahům, takže tu nakonec zůstal.

Měl jsem sto chutí navrhnout, aby tomu místo „knihovna“ říkali „kamenovna“, protože ať jsem v knihovně hledal, jak hledal, nenašel jsem jedinou knihu. Ale nakonec jsem si to nechal pro sebe.

Chvíli poté jsem sprdnul Ce Jüa, protože kvůli jeho nejapnosti jsme proflákali skoro dvě hodiny vzácného času. Ten pišišvor ale, s hlavou mezi rameny, na mě spustil, že pan ředitel byl za kulturní revoluce tvrdě pronásledován, a že si tudíž myslel, že si budeme mít co říct. Odpověděl jsem mu, že za kulturní revoluce byla veřejně kritizována řada lidí, třeba můj otec nebo Teng Siao-pching, ostatně i ten a ten zkorumpovaný úředník, kterého nakonec čekala popravní četa, přesto to z nich ale ještě nedělá „jednotnou frontu“!

Ce Jü uznal svou chybu. Vrátili jsme se tedy autobusem do vesnice Jižní pátá míle, odkud vedla naše plánovaná cesta. Po pár minutách prudkého stoupání začal Ce Jü funět jako buvol. Všude kolem byl patrný silný vliv muslimské komunity. Kamenné zídky byly tuze klikaté, vzduchem se linul žluklý zápach dobytka. Na spojnicí příkopu jsem našel ovčí lebku a hodil ji do houští. Ce Jü vyprávěl:

„Za vlády Čchingů během muslimského povstání vedeném Tu Wen-siouem, kterej si při té příležitosti uzurpoval titul ‚nejvyššího velitele armád‘, zaútočili na starý město Ta-li, kde zmasakrovali hafo Pajů a Chanů, ale císařská vojska je nakonec porazila na hlavu a do jednoho vyvraždila.“

Chvilí mi trvalo, než jsem ze sebe dostal: „To muselo bejt maso!“

Byla to vskutku krutá smrt: na svazích hory Cchang zabírají muslimské hrobky tu největší plochu; hraniční značky a sloupy jasně vymezují území od severu k jihu a od východu na západ a zakazují vstup všem cizákům – lidem i ďáblům.

Vystoupali jsme ještě několik set metrů, cesta najednou zmizela. Dvě invazivní rostliny, mák a podvržka, porůstaly pole široko daleko, neboť jim obzvlášť vyhovovalo místní klima: stačilo prý, když zaprší, zafouká a trochu zasvítlí slunce, a mák zdvojnásobí svoji výšku. Se svými podlouhlými, nablýskanými listy připomínal kokety pod zelenými slunečníky. Co se týče divoké podvržky, její porost se choval jako banda vesnických budižkničemů, kteří myslí jen na neplechu, natolik utiskoval ostatní rostliny.

Ce Jü se kymácel doleva doprava, jeho vyvalené břicho mastné potem vypadalo jak rýžová koule na Svátky dračích lodí. Něco mě bodlo, asi nějaká havěť, možná ostrá tráva, dvakrát jsem zařval. Silou vůle jsme se vyšplhali nad sráz a rozhlédli se po krajině. Ce Jü mě jako nějaký průvodce upozornil v dálce na pár lokálních zajímavostí. Pět šest políček kukuřice od nás se natahovaly a stahovaly paže bagrů, člověk by řekl: kudlanky nábožné.

„Myslíš, že upravují nějaký hřbitov?“ zeptal jsem se ze zvědavosti.

„Šílíš? Ty tam těžej kámen. Ty šutry z hory Cchang jdou ve městě na dračku, hlavně mezi těma... developáčkema...”

Pohybovali jsme se cikcak mezi strmými pahorky, rukama mávali jako křídly, ale šlo to už snadněji, než když jsme se jak psi plazili mezi máky. Asi po deseti minutách jsme konečně dorazili na hřbitov misionářů. Stál na něm les kukuřice. Celý hřbitov bylo jedno kukuřičné pole. Seskočil jsem z mohyly a prohlížel si zbytek náhrobních kamenů: kruhy, obdélníky, kosočtverce, trojúhelníky. Do děr a prasklin se nastěhoval neústupný plevel. Něco jsem vytrhal a začal rozeznávat útržky nejasných, začernalých anglických slov na povrchu. Udělal jsem pár kroků: další útržky slov; ještě dál kříž v barvě čerstvé krve, lesknoucí se v zapadajícím slunci.

Základ obvodové zdi byl ještě dobře vidět. Hřbitůvek tvořily dvě čtvercové parcely, každá o rozloze asi tři ary, oddělené valem. V severozápadním rohu zela velká díra, možná bývalá brána. Koho by dnes zajímalo, kolik cizinců a Číňanů zde bylo pohřbeno?

Podle historických záznamů zakoupil tento hřbitov anglický pastor George Clarke (čínským jménem Chua Kuo-siang), člen Čínské vnitrozemské misie založené v Londýně v roce 1865. V roce 1881 se v doprovodu své švýcarské manželky Fanny Clarkeové vydal nejdříve do barmské Bhamy. Špinaví a vyčerpaní útrapami poté dorazili do starobylého města Ta-li, kde se usadili, naučili se čínsky a začali šířit evangelium.

Clarke a jeho žena byli prvními západními misionáři, kteří pronikli do této oblasti. Jednou z prvních činností, jíž se na místě zabývali, byl tisk velkého množství brožurek, které rozdávali na křižovatkách a nabízeli přitom dětem sladkosti. Brzy jim ale došlo, že je tu příliš mnoho ngramotných, svědomitě proto zapracovali na své čínštině a prohlubovali znalosti, takže nakonec byli s to učit místní obyvatelstvo číst, a to prostřednictvím didaktických popěveků v čínštině. Inspirování pajskými zvyklostmi náboženské úcty a vyhánění zlých duchů, převzali také jejich tradiční kroj, chodili po uličkách, bušili do

gongu a bubnu a přitom recitovali zřýmované pasáže z evangelia. Čas od času se též vydávali do pajských vesnic, aby se pobavili s místními umělci, někdo hrál na třístrunky, jiný na harmoniku, aby za svitu měsíce na břehu jezera Er-chaj doprovázeli tradiční čungchajské tance.

Po dvou letech se manželům podařilo obrátit pouze sedm osm novověrců, a když si otevřeli internátní školu, přilákala pouze tři žáky. Ačkoli byli značně vyčerpaní obtížnou aklimatizací, podařilo se jim přivést na svět chlapečka, kterého pokřtili Samuel Tali Clarke jako vzpomínku na tuto útrpnou periodu jejich života.

Necelé dva měsíce po porodu ulehla matka se smrtelnou nemocí, zůstávala však neohrožená a klidná a neustále se modlila. Plná vděčnosti Bohu vyslovila přání, aby ji pohřbili zde, na hoře Cchang u jezera Er-chaj, aby i její ostatky vydávaly svědectví o blížících se zázracích Dobré zprávy na Dálném východě.

V okamžiku, kdy její duše opouštěla tělo, rozevřela náruč, oči plápolající horečkou, a jak píše Dylan Thomas ve své *Elegii*, napsané po smrti vlastního otce:

Out of his eyes I saw the last light glide.

(Z jeho očí viděl jsem světlo plynout).

Fanny Clarkeová byla první Evropankou, která v Ta-li zemřela.

Sousedé se k umírající jenom hrnuli, dojatí jejím optimismem i krásným hlasem, a sledovali, jak pozvolna odchází z tohoto světa. S hlubokou úctou a hlavou skloněnou naslouchali jejímu zpěvu žalů, když se blížil úplný konec. Zpráva o její smrti se rychle rozšířila a vedla k obrácení velkého počtu místních obyvatel.

Potom její muž zakoupil svažitý pozemek na hoře Cchang a za pár týdnů jej vyklučil tak, aby na něm mohl vzniknout křesťanský hřbitov. Do obvodové, po pás vysoké zdi nahrubo vytesal kříže a zbožné sentence v čínštině i angličtině. Pohřeb se konal ráno 30. října 1883.

Košský povoz s rakví projel městské hradby a po staré čajové cestě dojel do Jižní páté míle. Osm siláků pak vyneslo rakev přes muslimskou vesnici a dál na západ až na hřbitov. Po zpěvu hymnů a pohřební řeči nabral farář Chua Kuo-siang první hrst hlíny a vhodil ji do hrobu. Potom přišla řada na spolubratry z Kchun-mingu následovanými místními křesťany, sousedy, celým procesím různých obchodníků, nosičů, zkrátka všech, kdo se dostavili. Na hřbitově a v jeho okolí se vystřídalo několik stovek duší. Někteří možná pálili kadidlo Buddhovi, chodili k hadačům, zaháněli zlé duchy, pokud ale dříve klekali před myriádou božstev, v tu chvíli všichni dodržovali křesťanský zákon, jediný věčný zákon, aby té bělošce složili poslední úctu podle jejich zvyklostí, ačkoli jim příliš nerozuměli.

Byl to vskutku požehnaný počátek. Podle *Historie křesťanství v Ta-li*, kterou sestavil jistý Wu Jung-šeng, následovala po prvním páru v Ta-li dlouhá řada dalších misionářů, kteří zde hlásali evangelium. Byli to pastoři Colquhoun (1882), F. A. Steven (1882), Owen Stevenson (1882), George Andrew (1882), Frederick Steven (1884), Owen Stevenson (1884), bratři Foucarové (1885), John Smith (1885), Fred. Steven (1886), F. Theodor Foucar (1886), Harriett Smith (1890), John Anderson (1892), slečna Marie Boxová (1895), slečna A. M. Simpsonová (1895), slečna Sybil M. E. Reidová (1896), paní Nichollsová (1896), slečna Boxová (1896), John (1900), L. Graham (1900), S. M. E. Nicholls (1900), A. G. Nicholls (1900), Simpson (1900), A. H. Sanders (1901), manželé Ma Ji-lingovi (bez uvedení anglického jména, 1901), Richard Williams (1902), Hector McLean (1902), William J. E. Mbery (1902), H. McLean (1903), Dr. W. T. Clark (1903), slečna Etel A. Potterová (1907), pan George Metcalf (1907), pan Nicholls (1907), slečna E. E. Naylorová (1907), paní Hectorová (1907), slečna E. A. Potterová (1908), slečna A. Kratzerová (1911), manželé Edgarovi (1912), A. J. Clement (1912), J. D. Cunningham (1912), slečna Dukesharová (1902), manželé W. J. Hannaovi (1912), J. O. Fraser (1919), Allyn Cooke (1919), Pchu Čao-en (bez uvedení anglického jména, 1919), manželé

F. S. Hattonovi (1926), slečna D. S. Hattonová (1926), John Kuhn (1930), Dr. Stuart Haverson (1933), pan a paní William A. Allenovi (1931), Ma Jao-chua (bez uvedení anglického jména, 1934), Dr. Stuart Haverson (1933), pan William A. Allen s ženou (1931), pastor Po s ženou (norské národnosti, původní jméno neznámé, 1934), Ted Holmes (1934), manželé A. W. Snowovi (1940), manželé Harold Taylovi (1940), Jessie McDonaldová (1941), Frances E. Powellová (1941), M. E. Soltau (1941), Dr. M. L. Madden (1941), manželé Raymond Joyceovi (1946), Mao Wen-si (národnost a původní jméno neznámé, 1948), Dr. Myrtle J. Hinkhouse, Dr. J. K. Toop, Dr. William J. Hinkhouse, Dr. J. K. Toop, slečna D. W. Burrowsová, slečna L. Hamerová, slečna Emma Blottová, Dr. Watsons, zdravotník Ni (australské národnosti, původní jméno neznámé) a učitel Wen (norské národnosti, původní jméno neznámé).

Po desetiletích jejich tvrdé práce se Ta-li stalo nejvýznamnějším seniorátem v Jün-nanu a dokonce i v celé jihozápadní Číně. Až do roku 1949, v předvečer mocenského převzetí Číny „rudými ďábly“, bylo území o rozloze několika set kilometrů čtverečních poseto kostely a počet věřících dosahoval několika set tisíc.

Ale pak...

Dne 4. května 1951 se zástupci Lidové osvobozené armády zmocnili evangelické nemocnice v Ta-li, provedli soupis majetku a převlastnili si jej. Americká misionářka Mej Te-čchun (Jessie McDonaldová) musela jako jednatelka nemocnice podepsat listinu o předání moci a byla vyzvána, aby „k určenému datu opustila území“. Červený kříž, jenž zdobil venkovní zeď nemocnice, byl okamžitě překryt velkým transparentem s nápisem: „Táhněte odsud, špioni imperialismu!“ Mezi místními se zpráva rychle rozkřikla, mnozí věřící se dokonce obrátili proti vlastnímu sboru. Vypráví se, že v den svého odjezdu si Mej Te-čchun, poslední zdejší misionářka, davu vůbec nevšimla: tvrdošíjně trvala na tom, že ještě zajde do kostela, jehož stavba byla zahájena v roce 1904, aby zde slavila poslední ranní bohoslužbu.

Z Che-nanu do Ta-li přišla během války v roce 1941, takže již stačilo utéct deset let, než došlo ke změně režimu. Tato dáma narozená v Kanadě, která v Číně odsloužila polovinu svého života, doufala, že bude následovat Fanny Clarkeovou, a to až na hřbitov na úpatí hory Cchang – copak s ní Bůh mohl mít jiné plány?

Když vstoupila do kostela, měla vojáky v patách. Ve velké modlitebně, obvykle plné věřících, zbyly jen řady prázdných lavic. Modlila se za Čínu. V mysli se jí jako v laterně magie míhaly dlouhé zástupy žlutých tváří, ale nakonec se vypařily i ty. Modlila se za své západní souvěrce, pro něž to bylo místo posledního odpočinku. V uších jí zněly chvalozpěvy, lidové písně z okolních vesnic a taky ten slavný černošský spirituál:

Swing low, sweet chariot, comin' for to carry me home

(Houpej se zvolna, milý vozíku, který vezeš mě domů.)

Až nyní, ve věčném rozloučení, si připomněla sladký zpěv Fanny Clarkeové na cestě poslední.

Poté znovu odstrčila vojáky a vyrazila ke kopuli, kde rozezněla farní Big Ben o váze 150 kilogramů. Zvon byl na zakázku vyroben až v Londýně po vzoru původního Big Benu, misionáři Richard Williams a William J. E. Mbery, zodpovědní za stavbu kostela, jej osobně převezli nejprve tisíce kilometrů po moři do saigonského přístavu, pak po vodě k hranicím s Jün-nanem a nakonec po silnici vozem, když to bylo možné, a pokud ne, tak na zádech kuliů hekajících pod tíhou svých vahadel. Cesta trvala dva až tři měsíce, z toho měsíc a půl vydali jen na úsek z Hanoje do Ta-li.

Dunění tohoto zvonu pronásleduje ještě po šedesáti letech některé staré pamětníky, kteří tehdy žili poblíž kostela, mají ho stále v živé paměti. Jeden z nich mě ujišťoval, že ho bylo slyšet nejméně na tři kilometry daleko, jiný namítal: „Prosím tě! To šlo mnohem, mnohem dál! Určitě až na druhý břeh Er-chaje.“

A další vykřikl: „Páni, ten zvon duněl jako hrom..... Bum, bam, bum, bam! Zem vibrovala až do Sia-kuanu!“

Ve středu 28. ledna 1998 odpoledne sem dorazil i francouzský pár, který na místo, podobně jako mě, přivedl jeden z místních. Jednalo se o potomky Chua Kuo-sianga alias George Clarkea, kteří se nechali unést četbou knihy *Čínské miliony* a navzdory vzdálenostem se vydali na cestu.

Ve své slavné básni *Le Cimetière marin* (Hřbitov u moře) Paul Valéry napsal i tyto verše:

*Mais dans leur nuit toute lourde de marbres,
Un peuple vague aux racines des arbres
A pris déjà ton parti lentement.*

(Však ve své noci ztěžklé mramorem,
lid matně tam u kořenů stromů
již přijímá tě mezi své.)

Zasněný básník u matčina náhrobku shlíží na lidstvo, na naše mravenčí hemžení, jak se jeden po druhém snažíme nalézt své kořeny. Možná, že i to přimělo pár Chuaových potomků, aby se vydali na cestu do Číny, vždyť jak ze hřbitova u Středozemního moře, tak z toho vklíněného mezi horu Cchang a jezero Er-chaj sálá ta samá vznešenost a krása.

Ale to všechno už samozřejmě není. Už žádné hroby, žádný hřbitov, zbyl jen pozemek zemědělské půdy, který byl mnohokrát přeorán. Pak se u nás objevilo několik zvědavých vesničanů, kteří vedle pásli buvoly. Vyprávěli, že gardisté sem za kulturní revoluce několikrát přišli „dělat revoluci“, tedy mávat rudými fanglemi, vykřikovat hesla, vyřvávat bojové písně, a přitom nadobro zničili hroby starých imperialistů. Jiní tvrdili, že náhrobky se vyhazovaly do vzduchu střelným prachem sypaným do puklin. Prostě zapálili rozbušku a šli

se ukrýt stranou, celá země se přitom otřásala, i okolní hory. Jeden starousedlík ale mávl rukou a povídá:

„Ale houby s voctem, začaly se ničit už v padesátých letech. Při každý kampani o něco víc. To začalo Velkým skokem, když se kalila vcel, no a pak si zas všichni začali stavět chlívky, zdi kolem zahrad, sypat základy, tak si každé přišel tady pro kámen, takže ještě před kulturkou bylo několik desítek hrobů úplně srovnanejš se zemí. Co se tejš rudejš gard, ty sem chodily jenom dělat brajgl, možná aby zahnaly nějakýho toho démona.“

Francouzi čínštině nerozuměli, natož jünnanskému dialektu. Dali se taky hned do pátrání, hezky po svém, aniž by si dělali s něčím starosti. Jenže náhrobek jejich prababičky Fanny nebyl nikde k nalezení, stejně jako hroby i zídky kolem hrobů jejích následovníků, přesto přese všechno se jim podařilo nalézt pár nepatrných stop po vyrytých křížích. Jediné identifikovatelné fragmenty v angličtině pocházely z jednoho dětského hrobu.

Slunce se pomalu snášelo k západu. Mezi lety 1883 a 1998 uplynulo sto patnáct let, kde tedy byla Fanny, jejich prababička? Bloudila snad ve vzpomínkách lidí, ztracená v utrpení cizí země? Smála se, plakala, objímala?

Ve *Hřbitovu u moře* se také dočteme:

Le vent se lève!... il faut tenter de vivre!

L'air immense ouvre et referme mon livre...

(Vítr se zvedá..... snažit se žít je třeba!

Vzduch bez konce otevírá a zavírá mou knihu.....)

Komunistická strana. Mao Ce-tung. Zneuctěné hroby, znesvěcené mrtvoly. Nenávist hluboká jako moře krve.

Revoluce. Kontrarevoluce. Všechna ta slova naučená nazpaměť. Ale rozumí jim cizinci s azurovýmá očima?

Připutovali sem stejně jako já. S tím rozdílem, že já přišel s prázdnou, kdežto oni si přinesli malou tahací harmoniku, jejíž dva konce se otevírají a zavírají jako velká Bible.

Kde mohli, nasbírali divoké květiny a položili je na mohyly. Nad hlavami se nám mihly černé mraky, zapadající slunce prostíralo svůj vzdouvající se závoj, hvězdy vyskakovaly z jezera jako stříbrné ryby. Harmonika se rozezvučela a s ní i píseň.

Prababička si ji zpívala už jako malá holka. Dnes ji mnoho Číňanů zná z filmu. Kostelní hymnus? Ne, je to *Poslední růže léta* od Thomase Moora, zhudebněná v roce 1807 Johnem Stevensonem, snad lamentace povolená Hospodinem, utěšování živých mrtvými...

*'Tis the last rose of Summer left blooming alone
All her lovely companions are faded and gone
No flower of her kindred, no rose-bud is nigh.
To reflect back her blushes, to give sigh for sigh*

(Poslední růže léta zůstává v květu sama,
její sličné společnice do jedné již uvadly,
již nemá sester a žádný pupen na dohled,
by sálal z jejích ruměnců, vzdychal z jejích vzdechů)

O jedenáct let později se opět blížil soumrak, ta píseň mi stále zněla v uších, dva protáhlé mraky na vrcholu hory doprovázely harmoniku.

„Nepudem už dom?“ pronesl Ce Jü.

Zmizeli jsme v kukuřičném poli, běželi, skákali, modlili se. Vesnice Chuej nebyla daleko. Přeběhli jsme maková pole.

Špička minaretu protínala dlouhou duhu, jejíž horní konec se rozprskl o kotouč novoluní. Hvězdy padaly jak koňská kopyta. Modlitby muslimů hlubší než měsíční noc se rozléhaly široko daleko.

STARŠINA ČANG JING-ŽUNG

//Předehra

Třicátého prosince 2005, krátce po osmé hodině ranní, jsem v Tchuan-fie, městečku v severním Jün-nanu, ze všech stran zavaleném odpadky, nastoupil do autobusu z Lü-čchuanu, společnost mi dělal doktor Sun, zvyklý na takové pojižděky. Náš cíl: vesnice Ce-chej. Mlha se postupně zvedala a já měl dokonalý výhled na bujarou vegetaci, což mě naplňovalo radostí. V autobuse skoro ani noha. Seděli jsme pohodlně, místa bylo dost, ruce zabořené do rukávů, a dali se do řeči. Cesta pěkně utíkala a já si v ubíhající krajině všímал, že je v ní nezvykle mnoho kostelů. Na první pohled bylo patrné, že si je postavili místní sami. Zvenčí vypadaly poněkud primitivně – hliněné zdivo natřené nabílo –, avšak na střechách se do výšky tyčily velké kříklavě červené kříže, jež vytvářely dojem – samozřejmě klamný –, že uprostřed téhle zeleně panuje jiný režim.

Do konečné stanice jsme dorazili kolem půl třetí odpoledne. Byla to malá horská vesnice, ulice lemované nízkými, temnými chatrčemi, kromě pár zaparkovaných nákladáků a traktorů bez jediné známky modernosti. Na ulici stály skupinky přivázaných koní a mul, všude samý hnůj.

Místní usazení v zákroví sledovali cizince, jimiž jsme skutečně byli. Z hlavní ulice jsme odbočili do strmého kopce a vyšplhali až na vrchol, kde se nacházela nejvyšší budova Ce-chej – bílý protestantský kostel vysoký jak čtyřpatrový dům, jehož mohutný rudý kříž pod modrou oblohou upoutával mnohem větší pozornost než rudá vlajka s pěti zlatými hvězdami vlající nad sídlem moci opodál.

V přízemí svatyně se skvěly výlohy tří provozoven. Doktor Sun vystoupal po schůdcích k jedné z nich, do lékárny Blaho lidu. Přivítal nás muž středního věku, jenž nás vzápětí pohostil čajem. Dozvěděli jsme se, že když mu včera pan doktor zavolał, hned informoval presbytera Čanga, který už se pak zařídil. Potom jsme pod vedením chlapce velmi snědé tváře vyrazili do Horní vesnice.

Celá ves se jak stuha táhla po masivu a skládala se ze tří částí: Horní, Střední a Dolní. Ve Střední byly soustředěny správní orgány a obchody, ale do Horní jsme museli stoupat ještě několik minut po červené hliněné cestě. Minuli jsme několik hospodářských dvorců, došli k dlouhé červené zdi a potom k nějakým vratům, jimiž jsme vstoupili na rozlehlý dvůr. Zde se objevil postarší pár s přelaskavým pohledem, jeden z cílů mé návštěvy: staršina Čang Jing-žung, jenž se ve zdejším křesťanském sboru těšil největší vážnosti, a jeho žena Li Kuej-č'.

Po vzoru pana doktora jsem přistoupil a potřásl jim rukou.

Po krátké zdvořilostní výměně nás pozvali dovnitř a usadili u vyhaslého krbu. Rozhlédl jsem se po pošmourné místnosti a vytáhl diktafon.

Rozhovor začal 30. prosince 2005 v 15:30 hodin.

WEJ: Křesťanů staré generace stále ubývá... Například pastor Jüan Siang-čchen, kterému bylo přes devadesát, když jsem ho před dvěma lety navštívil v Pekingu, byl stále čilý tělem i myslí, ale nedávno jsem se doslechl, že už není mezi námi.

ČANG JING-ŽUNG: Vždyť já už jsem také stár, táhne mi na pětadesát.

WEJ: Proto bych si rád vyslechl něco o vašich životních zkušenostech, poslouží to jako svědectví.

ČANG: Hm, já jsem se narodil v roce 1922, ale přesné datum neznám. Matka mi zemřela, když mi bylo pět. Otec působil jako presbyter Vnitrozemské čínské církve a natolik se věnoval službě Bohu, že zapomněl i datum narození svého syna. Tři roky jsem chodil na základní školu, v Boha jsem věřil od dětství po vzoru svých rodičů, ale oči mi otevřeli až dva zahraniční pastoři, kteří kolem mého šestnáctého roku přijeli do Sa-lao-wu a vyučovali mě náboženství. Nejdřív jsem absolvoval vstupní kurz Čtení Bible, načež jsem spolu s mnoha dalšími navštěvoval třítydenní biblické přednášky, kde se mě dotkla milost Boží – vyznal jsem své hříchy Duchu svatému a rozhodl se zasvětit svůj život Pánu. Poté jsem na doporučení sboru ze Sa-lao-wu odešel do Sboru šesti národností ve Wu-tingu, kde jsem se zúčastnil základního kurzu biblistiky. Studenstvo se skládalo z věřících různých etnických skupin, byli se mnou Iové Paj, Chej a Kan, dále Liové, Tajové, ale i Chaové, mé studium trvalo tři roky.

WEJ: Sa-lao-wu jsme před chvílí projížděli. Na druhé straně hluboké rokle jsme na úpatí hory zahlédli pár bílých střech, které kontrastovaly s lepenicemi ve vesnici. Doktor Sun mi vysvětloval, že to je Jihozápadní seminář, který založili dva zahraniční misionáři. Před půl stoletím zemřeli na nějakou nemoc a byli tam pohřbeni, jejich náhrobky prý existují dodnes.

ČANG: Jednalo se o manželský pár – on byl Australan, v té době mu mohlo být tak padesát, jeho čínské jméno bylo Čang Er-chang, ona Kanadanka, její jméno si ale nepamatuji. Dalším zakladatelem Jihozápadního semináře byl anglický pastor Čeng Kaj-jüan, který původně řídil školu v Sečuánu. Na začátku války proti Japonsku

se ale přestěhoval do Lu-fengu v Jün-nanu, kde společně založili seminář. Po prvním semestru se museli opět stěhovat, tentokrát z Lu-fengu právě do Sa-lao-wu. Já jsem se krátce po ukončení kurzu ve Sboru šesti etnik stal jedním z prvních studentů této instituce.

Během tří let denního studia jsem vždycky o prázdninách cestoval s kazateli, sbíral zkušenosti a naučil se základy práce, abych se po odchodu ze semináře sám mohl stát profesionálním kazatelem.

WEJ: Cestoval jste autobusem?

ČANG: Kdepak, tyhle multietnické oblasti jsou ve srovnání se zbytkem Číny velmi odlehlé a zaostalé, výstavba silnic začala teprve před několika lety. Tehdy byl jediným dopravním prostředkem kůň nebo mula, všechno se nosilo na zádech. Cesta z Kun-mingu do Ce-chej trvala klidně i tři týdny. A pokud jste chtěli pokračovat do vnitrozemí, tak jediné po řece Ťin-ša pohořím Ta-liang až do Siao-liangu v Sečuánu.

Já byl, po poradě s Hospodinem samozřejmě, původně rozhodnut, že své působíště omezím na Jün-nan, ke konci studia jsem však v semináři narazil na pastora, který přišel z okresu Čao-ťiao v Sečuánu a žádal mě o pomoc. Byl to lékař z Londýna a právě zakládal nemocnici. Celé pohoří Ta-liang obývá národnost Iů s velmi odlišným jazykem a zvyky, takže si dovedete představit, jaké potíže mohl mít Evropan, který sotva zvládal čínštinu. Vedení semináře mě tedy v doprovodu dalšího absolventa iské národnosti poslalo do této nemocnice, kde jsem po deset měsíců působil jako tlumočník a učil Angličana ištině. Když jsem se pak vrátil do Jün-nanu, byly už Vánoce roku 1950.

WEJ: To už byla celá země osvobozená od Čankajškových nacionalistů, mohl jste tedy pokračovat v hlásání evangelia?

ČANG: O Vánocích roku 1949 byl zcela osvobozen Jün-nan, ale sečuánské pohoří Liang zůstalo v kuomintangské moci až do jara 1950. Mně jako křesťanovi je úplně jedno, kdo tady na zemi vládne, evangelium se musí šířit, padni komu padni. Do konce roku 1950 komunisté stačili vyměnit základní správní orgány, ale náboženské záležitosti ještě nepřišly na řadu. Tehdy šlo především o „vymýcení banditismu a boj proti tyranii“ a o „snížení pachtovného a vrácení kaucí“. Když nastala pozemková reforma, bylo mi právě třicet let.

WEJ: Už jste byl ženatý?

ČANG: Zasnoubil jsem se a oženil ve třiceti. Naši rodinu tehdy zařadili mezi „statkáře“.

WEJ: Byli jste v kraji považováni za významnou rodinu?

ČANG: Bylo nás pět bratrů a dvě sestry, já jsem se narodil jako druhý. Můj nejstarší bratr byl starosta vesnice, ale majetku nebo půdy jsme nikdy moc neměli a já byl ještě chudší, před agrární reformou jsem vždycky žil v semináři.

WEJ: Na základě čeho jste tedy byli zařazeni mezi statkáře?

ČANG: To se dodnes pořádně neví. Především je třeba říct, že tehdy zde nežilo příliš mnoho věřících a my jsme byli křesťanská rodina z otce na syna. Pak je tu fakt, že v roce 1949, kdy byl osvobozen Jün-nan, jsem působil u Iü v Sečuánu, kde vládl Kuomintang, takže jsem mohl být označen za „poskoka imperialistů“, ale hlavní je, že náš nejstarší bratr byl starosta z bývalého režimu, což kompromitovalo celou rodinu.

WEJ: A jak u vás probíhala agrární reforma?

ČANG: Během kampaně „proti banditismu a tyranii“ jsem ještě žil v semináři. Když ale rozhodli o mé „třídní příslušnosti“, musel jsem zpátky do Ce-chej, kde mě zavřeli ve škole s dalšími „kulackými živly“ z okolních vesnic. Proběhlo několik lidových soudů, kde se řešilo hlavně zabavování půdy a majetku nebo rozdělování pokut. Někteří totiž tajně zakopávali zásoby potravin a oblečení s tím, že je získají zpět, až bouře pomine. Jenže netušili, že kampaň nabere na obrátkách, masy jejich hru prohlédnou, a hlavně že se proti nim použije síly. Bylo úplně jedno, jak hluboko své věci zakopali, stejně je nakonec našli, a o to větší byla pak jejich vina. Věřící, kteří stejně jako já kladli velký důraz na upřímnost, dostávali jen pokutu, ale protože většinou neměli moc peněz, orgány si to chtěly vynahradiť na majetku, často ale marně. I u nás komunisti všechno prohledali, rozkopali, ale nenašli ani ň, celý rozzuření nakonec zabavili aspoň kufr, který jsem nechal v semináři.

WEJ: Bylo v něm něco cenného?

ČANG: Pouze peřina, ani povlečení jsem neměl. Byli celí bez sebe, obviňovali mě z podvodu, vykřikovali, že prý ještě nepotkali chudšího statkáře. Potom uspořádali schůzi třídního boje, nutili mě tři dny a tři noci klečet, aniž bych si mohl ulevit. Milicionáři s holemi na mě dohlíželi, a jakmile jsem zavřel oko, bili mě, stejně jako když jsem se chtěl trochu protáhnout, pohnul jsem koleno.

WEJ: Drželi vás v cele?

ČANG: Ne, venku. Pod kolena mi nasypali drcené cihly. Pak se spustil vytrvalý déšť a blesky, hřmělo tak, že se třáslo trámová i tašky na střeše. Byl jsem promočený na kost, byla mi strašná zima, voda mi sahala po stehna, začal jsem tuhnout. Od hlavy, kolen a pasu

mi teklo tolik krve, že se louže pode mnou barvila doruda, tak jsem se jen v duchu modlil...

WEJ: Je zázrak, že jste přežil.

ČANG: Bylo nás v tom dešti desítky „kulackých živlů“ volajících maminko, tatínku! Na nátlak vyšetřovatelů, chudých a středně chudých rolníků, se každý z obviněných k něčemu přiznal. Mým největším problémem bylo, že jsem se v letech 1949 až 1950 nacházel v Sečuánu, kam mě vyslal seminář. Zde jsem byl v kontaktu s cizinci, Kuomintangem i Lidovou osvobozenou armádou, takže nebylo jasné, jaké podvrtné cíle jsem doopravdy sledoval. Potom byli důstojníci kuomintangské armády zatčeni a posláni do táborů, jiní uprchli do Si-čchangu, další až na Tchaj-wan. Mezi pozemkovou reformou a rokem 1979, kdy se ujal vlády Teng Siao-pching a nějací úředníci mi oznámili, že budu zbaven statkářského cejchu, jsem musel napsat nevím kolik „přiznání“, „zpytoval jsem svědomí“ nad svojí „historickou vinou“, avšak popravdě řečeno, čím více jsem zpytoval, tím méně mi připadala jasná.

Tehdy zasáhla Čangova manželka.

LI KUEJ-Č': Nechali si tě, ani nevím kolik dní. Já byla s rodinou v Sa-lao-wu a oči jsem si mohla vyplakat. Někdo mi tajně předal zprávu, že s mým mužem je zle. V panice jsem hned vyrazila do Ce-chej, ještě před rozedněním jsem se vydala na cestu, bahna bylo tenkrát po kolena, hodila jsem na sebe tlustý pršiplášť, do ruky pytel vařených brambor a šla jsem, co nejrychleji jsem mohla. Pamatuju se, že jsem sebou několikrát plácla na zem, do Ce-chej jsem dorazila až za soumraku. Když jsem ho spatřila klečícího v kaluži, vypadal jako přízrak. Sklonila jsem se k němu, ale nepoznal mě. No ne, že by mě nepoznal, ale jako by se do jeho těla

ještě nevrátila duše. Několikrát jsem na něj zavolala a on něco zamumlal. Podala jsem mu bramboru, aby si kousl, nějaký milicionář na mě ale zařval, praštil mě holí a brambory spadly do vody. Chudák! Takhle s ním zacházeli tři dny a tři noci, ani najíst se mu nedovolili.

WEJ: Jak daleko je ze Sa-lao-wu do Ce-chej?

LI KUEJ-Č': Pětačtyřicet kilometrů. Vrátila jsem se ještě ten večer, takže jsem za den ušla devadesát kilometrů.

WEJ: My jsme jeli autobusem přes Sa-jing-pchan a myslím, že to trvalo tři nebo čtyři hodiny.

LI KUEJ-Č': Oni teď opravují silnici. Ale my tehdy chodili po malých cestách, to bylo mnohem kratší. Tak jsem vešla do té jámy pekelné, aniž bych mu mohla nějak pomoci. Nezbyvalo mi než se s pláčem odporoučet. Když jsem se vrátila domů, málem mi upadly nohy. Před našim domem už vartovala hlídka chudých rolníků, já jsem celou tu dobu zůstávala uvnitř, neodvažovala se vyjít ven.

WEJ: A pak?

LI KUEJ-Č': Pak kampaň skončila a on se vrátil domů.

WEJ: Přivezli ho milicionáři?

LI KUEJ-Č': Kdepak, doplazil se po svých. Já tu noc nemohla spát. Když kohout poprvé zakokrhal a začalo svítat, měla jsem nejasný dojem, že venku někdo zasténal. Šla jsem se podívat, otevřela jsem dveře a u nohou se cosi válelo, natahovalo to ke mně ruku. Sehnula jsem se, abych viděla, kdo to je. Chudáček... Chvála Bohu,

že jeho služebník a můj manžel se jednou nohou v hrobě dokázal dobelhat pětáctyřicet kilometrů po horských stezkách až domů. Nebyl ale schopen pohybu, už neměl sílu ani zasténat, zvedla jsem ho a přitáhla dovnitř. Nanosila jsem mu seno, na to natáhla ovčí kůži, chvíli si poležel, ale znovu si pro něj přišli milicionáři, že prý ho čeká soud cechejského lidu. Ale protože se nemohl ani hnout, naložili ho na fošnu a odnesli. Potom ho uráželi, že mrtvého jen hraje, a on tam ležel na tribuně, zatímco prováděli třídní boj, dokonce i zavřít oči mu zakázali.

ČANG JING-ŽUNG: Kolem se tlačilo tři čtyři tisíce lidí, jenže moje tělo bylo jak nehybný kus železa, jen při otočení krkem ze mě stříkal pot. Ten den bylo souzeno asi deset lidí, všichni kromě mě byli pevně svázáni, ruce měli za zády a za límcem zastrčenou černou ceduli s nápisem. Můj starší bratr, který stál vedle mě, byl ohnutý do pravého úhlu, dva milicionáři mu ještě zvedali za zády ruce. Během kulturní revoluce se tomu říkalo „tryskáč“.

Ležel jsem na zemi a díval se nahoru. Déšť konečně ustal, ještě dlouho jsem slyšel zurčení vody stékající do řeky. Slunce konečně prorazilo mraky, které se postupně rozplynuly. Obloha byla tak modrá, že to až možné není. A pod tím sluncem, pod tou azurovou oblohou vybuchla lidská nenávist, „chudí rolníci“ zatoužili zašlapat do země „statkáře“, a to prý mělo být Osvobození! Copak lidé před Osvobozením nedokázali žít s pomocí Boží v jedné vesnici a v míru?

„Třídní nepřátelé“ se měnili pod ranami: tváře měli opuchlé, lebky omlácené od kamení a klacků, sliny a moč zaschle na oblečení vytvořily krustu. Ale ani to nestačilo, bylo třeba ještě odsoudit na smrt. Během jediného shromáždění byli zastřeleni šéfové okrsků, starostové vesnic a velkostatkáři ze Sa-jing-pchanu a Ce-chej. Jejich synové byli odsouzeni do žaláře na deset a více let, někdy i na dvacet. Někdo se zbláznil, jiní zemřeli pár dní po propuštění.

Já s politikou neměl nikdy nic společného a nikdo nemohl tvrdit, že bych někoho vykořisťoval. Proto jsem přežil a proto mám to revma – jsem doživotní mrzák.

WEJ: Ale odsouzen jste nebyl, že?

ČANG JING-ŽUNG: Tehdy ne, pouze zařazen do „čtyř kategorií“, to jsou velkostatkáři, bohaté rolnictvo, kontrarevolucionáři a záškodníci, podléhal jsem dohledu lidových mas s cílem nápravy a bylo mi zakázáno hlásat evangelium. Ale v roce 1958, když se situace zhoršila, jsem byl poslán do pracovního tábora.

WEJ: To už bylo úředním rozhodnutím?

ČANG JING-ŽUNG: Na podzim roku 1958 stavěla zdejší komuna přehradu. Nás, škodlivé živly, určili k navážce sutí, potom nás zařadili do „studijní brigády pro živly čtyř kategorií“ a jako takové poslali do ťiaoských hor, kde jsme deset měsíců vyráběli dřevěné uhlí.

WEJ: Kolik vás bylo celkem?

ČANG JING-ŽUNG: Možná tři stovky, ale za měsíc už byla dobrá pětina na marodce.

WEJ: Úmorná práce?

ČANG JING-ŽUNG: Zejména po Velkém skoku vpřed začal být život velmi těžký, neměli jsme dost jídla, norma byla osmdesát gramů rýže na den, tu jsme ještě jakžtakž svařili do světlého vývaru pro všechny. Takže i když se nám podařilo naplnit břicho, když byla práce náročná, začali jsme rychle hubnout. Už tak jsem na tom byl zdravotně dost špatně, k tomu ten velký absces na noze. Zpočátku

jsem se i přes svou slabost nutil do práce, ale jednoho dne jsem byl přidělen na práci pro civil, to bylo většinou přenášení materiálu, kdy se člověk od časného rána do podvečera nezastavil. Byl jsem vyčerpaný, na chvíli jsem se zastavil, ale milicionář, který mě měl na starosti, mě udeřil holí tak tvrdě, že mi ten absces praskl! Boles-
tí jsem upadl na zem, asi jsem omdlel, a pak jsem se už nedokázal zvednout. Myslel jsem, že na té cestě zemřu. Modlil jsem se: „Pane, teď už je opravdu konec, už si mě musíš vzít k sobě.“ Kupodivu mi ale pomohli na nohy a nařídili ostatním, aby nesli můj náklad. Toho večera jsem se oproti zvyklostem nemusel zúčastnit „shromáždění třídního boje“. Ještě na druhý den jsem mohl odpočívat, ale následujícího rána mi dali sekeru, abych šel do hor štípat dříví.

Pak bylo léto roku 1959, lidi začali hladovět ve velkém. U nás v Čen-ťin-wanu v pohoří Ťiao zemřeli hladem tři ze „záškodnických živlů“. Požírali jsme všechno: kůru stromů, listí, trávu, všechno, co žerou zvířata, ale jedlo se i to, co zvířata pozřít nemohla! Výsledkem bylo, že spousta lidí zemřela na nějakou otravu. Já ty tři viděl, leželi nazí na zemi, šaty z nich strhali, rty měli vyschlé, popraskané, zuby trčící do vzduchu jako motyky, připravené vykopat i v pekle kus žvance. Sténali celou noc a nad ránem umlkli. Všichni si mysleli, že usnuli. Jenže když se ráno ozvala píšťalka, zůstali ležet ztuhlí pod dekou. Milicionáři dbali na to, abychom jámy vykopali o něco hlouběji než obvykle, aby si ti, které dohnal hlad k šílenství, pak nešli vykopat něco na zub. Mrtví se tehdy pohřbívali nazí, v té době byl na tuhle podívanou každý zvyklý.

Ozývá se Čangova žena.

LI KUEJ-Č’: Když ho odvezli, začala naše tříměsíční dcera trpět skoliózou, plakala od rána do večera. To trvalo do jejího roku a sedmnácti dnů, potom nám umřela. Aby toho nebylo málo, jeden bratranec mi tehdy propašoval moták: „Tvůj muž umírá hlady.“ To jsem